

Приказ

Фолклор и методолошки плурализам

Савремена српска фолклористика VII. Ур. Бошко Сувајџић, Данка Лајић Михајловић и Данијела Поповић Николић. Београд: Удружење фолклориста Србије, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ – Крушевац: Народна библиотека, 2020, 501 стр.

Зборник *Савремена српска фолклористика VII*, објављен као заједничко издање Удружења фолклориста Србије, Народне библиотеке из Крушевца и Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ из Београда, резултат је рада истоименог међународног научног скупа, одржаног у Крушевцу од 21. до 23. јуна 2019. године. Зборник као уредници потписују Бошко Сувајџић, Данка Лајић Михајловић и Данијела Поповић Николић. Обележавање 630 година од Косовског боја било је повод да се прошлогодишњи скуп одржи у Крушевцу, у оквиру програма Видовданских свечаности. Отуда је једна од тема била *Косовска битка у историји и традицији*.

У складу са циљевима Удружења који, између осталог, подразумевају и подстицање и развој научних сазнања о фолклору у најширем смислу, друга тема на коју су ученици, еминентни домаћи и страни стручњаци, били усмерени била је *Савремена словенска фолклористика*. Зборник окупља 23 студије истраживача из Србије, Русије, Бугарске, Републике Српске, Хрватске и Пољске, разврстане у три тематске целине: *Фолклор и фолклористика између историје и мита, објекта и субјекта, Косовски образац: елементи и модалитети* и *Савремена словенска фолклористика*.

Да је проблемско поље везано за Косовски бој неисцрпно, живо и вишеструко инспиративно за фолклористе, показује чињеница да је овој теми у зборнику посвећено десет текстова. Замашан број нових приступа резултирао је и иновативним, некада чак и смелим аналитичким подухватима, промишљањима и закључцима. Тек најзглед стара тема отворила се и показала у новом светлу, још једном

сведочећи о сложености поменутог тематског подручја. Синтетичка, на моменте на готово поетски начин обликована студија Бошка Сувајџића (*Косово између историје и мита: епска легенда*, 15–60) спаја резултате досадашњих проучавања и поглед на, условно речено, косовски мит, из перспективе актуелног тренутка, који је обележен и сваковрсним видовима употребе и злоупотребе овог сегмента традиције, укључујући и манипулације и оспоравања. Осим што нуди широк преглед историографске грађе, грађе везане за Косовски бој која припада домену средњовековне књижевности, те фолклорног корпуса и његових проучавања, овај рад представља и допринос терминолошкој концептуализацији наратива о Косову, будући да Сувајџић теоријски образлаже термин за који се определио – *косовска епска легенда* (а који је у низу својих студија предлагао и користио Ненад Љубинковић). На анализи тзв. класичног корпуса настају текстови Снежане Самарџије (*Косовкина бела рука. Лик Косовке Девојке у српској народној поезији*, 115–144) и Валентине Питулић (*Каталог јунака у народним умотворинама са Косова и Метохије*, 215–230). Прва ауторка лик Косовке Девојке сагледава као типски, са устаљеним атрибутима (млада, стасала за удају, неименована) и функцијама (које су везане уз мотиве веридбе уочи боја, заручнице, али и цин-девојке). Анализирају се трансформације лика условљене узусима жанра, будући да су у разматрање, осим епских, укључене и лирске песме и баладе. Валентина Питулић пажњу усмерава на фолклорну грађу Срба с Косова и Метохије (реч је о записима Ивана Степановича Јастребова, Дене Дебељковића и Владимира Бована), фокусирајући се на структуру и функцију каталога јунака. Њено истраживање показује да се у овом корпусу у каталог јунака, осим очекиваних (кнеза Лазара, Милоша Обилића, Вука Бранковића, браће Југовића), укључује и нпр. Свети Јоаникије Девички, при чему се као специфичност традиције на Косову и Метохији истиче и јака религијска конотираност јуначке иницијације. Сасвим специфична и оригинална перспектива одликује студију Соње Петровић, која настаје на пресеку фолклористике, антропологије и културолошких истраживања (*Тело – социјум – космос: осврт на слике целовитог и фрагментарног тела у традицији о Косовској битки*, 175–198). Ауторка, наиме, пажњу усмерава на слике тела – целовитог, рањеног или раскомаданог, показујући везе концептуализација телесности у традицијским представама с ритуално-митолошким и религијским слојевима. Отуда тело прераста у метафору космоса, с једне стране, односно колектива – с друге. Неколико студија посвећено је проблемима реактуализације традиције о Косовском боју у специфичним социокултурним и политичко-историјским контекстима. Тако Бранко Златковић посматра реактивирање косовских мотива у устаничком фолклору, које је посве очекивано имајући

на уму државотворни карактер устанака (*Косовски бој у устаничкој традицији*, 231–242). Златковићево истраживање, спроведено на грађи коју, осим епике, чине и предања, анегдоте, садржаји из разнолике документаристичке литературе, показује посебну фреквентност мотива издаје, те неговање култа Милоша Обилића, а аутор указује и на преграду епске косовске легенде, тј. маргинализацију култа „царства небеског“. Косовска традиција на специфичан начин активирана је и у другој половини 19. века у Босни, у контексту напора на обликовању националних идентитета. Овом проблему посвећена је студија Дејана Илића (*Епске песме о паду босанског краљевства и косовска традиција*, 243–268), који пажњу усмерава на одјеке косовских мотива у песмама о паду средњовековне Босне из збирки похрањених у Архиву САНУ, а у разматрање укључује и грађу објављену у оновременој периодици (*Босанска вила*). Мотиви везани за Косовски бој (одсудна битка, смрт оба владара, сукоб противника неједнаких снага) повод су и за опсежна компаративна истраживања која спроводи Данијела Петковић, посматрајући српску и бугарску епску грађу, те руске биљине (*Косовски образац у јужнословенској и руској усменој епској поезији*, 197–214). Отварање према савременим фолклорним феноменима нуди текст Саше Кнежевића, који посматра слоган *Косово је срце Србије* у оквиру урбаног, тј. навијачког фолклора, усмеравајући се посебно на прагматику текста (*Косово је срце Србије! Фолклор у фудбалској култури*, 305–320). На разматрања реактуализације косовске традиције у слојевима фолклора из других тематских кругова надовезује се истраживање Димитра Атанасова, усмерено на (ре)интерпретације косовских тема у другим уметностима (посебно ликовним) у широком временском распону (*Косовка девојка. Кратка историја и идеологија на визуалнијем образ*, 145–174). Аутор теми приступа из угла проучавања конструисања културног памћења, али и из перспективе разматрања родних улога и стереотипа, с посебним акцентом на лик Косовке девојке као репрезентацију српске националне идеје. Традиција као тема у уметничкој књижевности предмет је интересовања Драгане Вукићевић (*Косово и реторика антијунака*) и Јоване Милованчевић (*Одјеци косовске традиције у циклусу 'Косово поље' Васка Попе*, 287–304). Драгана Вукићевић посматра трансформације епског наратива у сатиричној и хумористичкој прози с краја 19. и почетка 20. века. Аналитички фокус усмерен је на концептуализацију јунака хероја у нехеројском свету и његово претварање у „као јунака“. Јована Милованчевић истражује одјеке косовских мотива у поезији Васка Попе, нарочито се посвећујући поступку реализације метафоре, те симболици неименованих јунака.

Спону између теме посвећене Косову и теме *Савремена словенска фолклористика* представља студија Данке Лајић Михајловић, будући

да је окренута традицији певања уз гусле, али ову тему сагледава из перспективе студија наслеђа и методологије истраживања (*Српска епска традиција и наука: објекат, субјекат, наслеђе или баласт?*, 87–111). Елаборирана су особито питања из домена научне етике у хуманистици, а разматрања поткрепљена конкретним примерима. Словенски контекст активан је у истраживању Дејана Ајдацића, који разматра рецепцију српске усмене лирике у светлу превода на различите словенске језике: чешки, пољски, руски, словачки (*Словенски преводи и рецепција српске народне лирике у првој половини 19 века*, 323–339). Анализирају се карактеристике превода, али се кроз избор песама уочава и однос преводаца према конкретним тематским круговима. Студија *Сюжет 432 'Финист ясный сокол'/'The Prince as Bird': специфика русской сказочной традиции и реализация сюжета в современной культуре* (61–86) Варваре Добровольске посвећена је испитивању поменутог сижејног типа у руској бајци, уз указивање на интернационални контекст. Детаљно су анализирана укрштања усмене и писане културе у формирању и трансформацијама овог модела. Рад Лидије Делић окренут је класичној усменој епизи, а грађи приступа из имаголошке перспективе (*Туркињца: жена у мрежи епске поетике и стереотипа о другом*, 361–378). Ауторка на примеру лика Туркињце испитује на који се начин стереотипне представе перпетуирају или оспоравају у зависности од поетике жанра. Вихра Бајева представља изузетно богату грађу везану за змаја у бугарском фолклору, а њену пажњу привукао је, овога пута, мотив змаја војника, ратника (*Дето има војни, дето има бојове, змеювете там са'. Змеят воин в български фолклорни текстове*, 339–360). Између осталог, ауторка указује и на везе са ликовима из хришћанског имагинаријума (Светим Ђорђем, Светим Теодором Тироном и сл.). Сузана Марјанић нуди преглед истраживања из домена зоофолклористике у хрватској, српској, словеначкој и македонској научној средини (*Zoofolkloristika i/ili etnozoologija: stanje i tendencije u regiji*, 379–398). Уз осврт на досадашње научне резултате у овој области, размотрене су и термилошке неуједначености, те указано на потенцијалне правце даљих истраживања. Однос догађаја и његове фолклорне интерпретације предмет је интересовања Веселке Тончеве (*Събитие и песен. Принос към изследването на културата на паметта*, 397–418). На два изабрана примера испитују се механизми транспоновања реалности у фолклорни текст, те се показује и на који начин фолклористика и етномузикологија могу допринети студијама сећања. Полазећи од знања о синхронијској (ареалној) и дијахронијској раслојености фолклора, Олга Пашина анализира веома обимну грађу и показује како функционише полистадијалност као једна од темељних особина фолклора, у синтетичкој студији По-

листадиалност руских музикално-фолклорних традициј в историко-хронологическом аспекте, 419–430. Поменућа особина уочава се у жанровском систему, особеностима конкретних жанрова, музичкој стилистици. Лик детета осветљен је из специфичног угла у прилогу Марије Миљковић (*Нахоче – дете рођено у ванбрачној вези и дете-јунак у српским народним епским и епско-лирским песмама*, 453–466). Ауторка доводи у везу ликове нађене деце (находа) и деце јунака, указујући на нежељеност/непожељеност као особину која их спаја. Прагматички аспект усмених успаванки предмет је интересовања Марка Ђорђевића (*Скривене димензије усмених успаванки*, 487–501). Ђорђевић је посебно усмерен на анализу релација између свакодневних функција овог жанра и ритуално-митолошке основе. Два рада темеље се на савременим теренским истраживањима, а реч је о студијама Драгане Ђурић (*Савремени фолклорни наративи о Светој Петки у Шумадији*, 431–452) и Ане Савић (*Виталност жанра демонолошко-митолошког предања, контекст бележења и одлике усменог приповедања*, 467–486). Прва ауторка окренута је истраживању вернакуларне религиозности на примеру нарација о Светој Петки. Након разматрања релација између црквеног/канонског и фолклорног култа ове светитељке, сагледавају се карактеристике теренских записа везаних за култна места, снове и визије и сл. Ана Савић бавила се демонолошким предањима, посебно се усмеравајући на однос приповедача према приповедном садржају, али и на елементе контекста. Осим тога, запажена су и размотрена питања жанровских граница (посебно имајући у виду присуство хумористичних елемената у неким примерима).

Зборник *Савремене српска фолклористика VII* представља леп допринос српској и словенској фолклористици, показујући још једном важност и значај организовања међународних скупова, промовисање интердисциплинарних приступа и подржавање методолошког плурализма.

Смиљана Ђорђевић Белић
Институт за књижевност и уметност, Београд
Е-пошта: smiljana78@yahoo.com

Примљено 10. 10. 2020.
Прихваћено: 3. 11. 2020.